Звіт про дослідження

Стабільність банків України: 2 роки війни

(за підсумками двох років війни)

Звіт про стабільність фінансового сектору є інформаційно-аналітичним продуктом Рейтингового агентства «Стандарт Рейтинг», в якому зібрані результати діагностичного обстеження банківської системи, основних трендів та тенденцій, які можуть суттєво впливати на розвиток банківської системи та страхового ринку України.

Звіт призначений для великих вкладників та всіх інших контрагентів банків і страховиків, та має за мету їх ознайомлення з висновками РА «Стандарт Рейтинг» щодо основних тенденцій розвитку фінансового сектору України в аспекті рівня його стабільної роботи. В рамках Звіту РА «Стандарт Рейтинг» може робити акценти на роботі конкретних банків або груп банків з метою наведення прикладів або ілюстрації виявлених тенденцій.

Звіт відображає думку Агентства про рівень стабільності роботи фінансового сектору України впродовж останніх 24 місяців. У своїх висновках Агентство враховує як поточні тенденції, так і історичні дані, а також власні прогнози або прогнози державних установ та міжнародних організацій. Всю інформацію, яка розміщена в Звіті, РА «Стандарт Рейтинг» вважає достовірною.

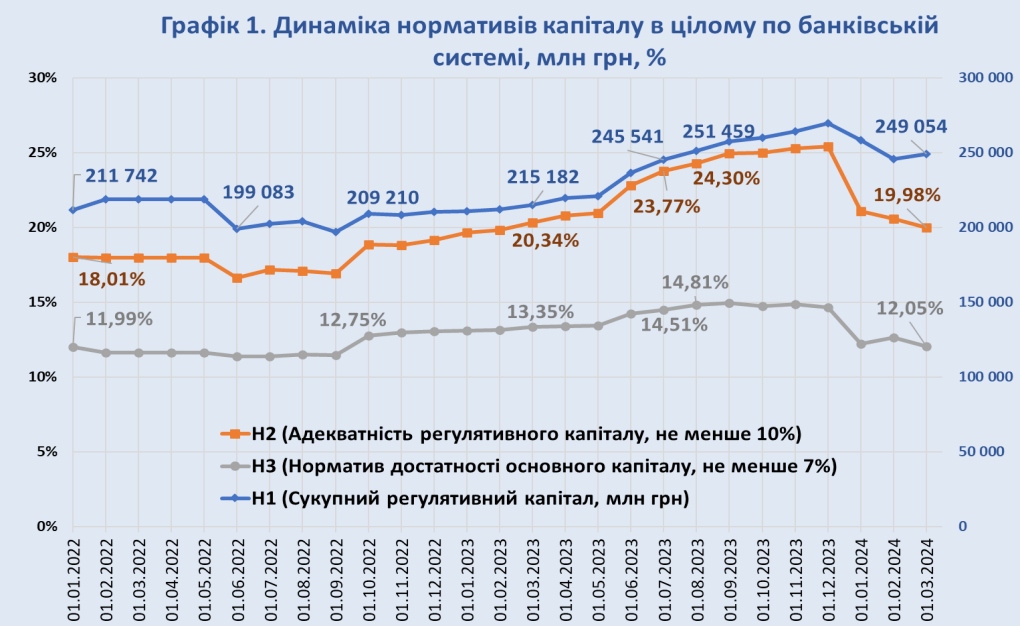
При використанні Звіту посилання на РА «Стандарт Рейтинг» є обов’язковим. Однією з цілей Звіту про стабільність в фінансовому секторі є протидія дезінформації та невірним трактуванням поточних трендів та тенденцій, які можуть розповсюджуватись у ЗМІ з метою дискредитації роботи українських банків та інших учасників фінансового ринку, або роздмухування панічних настроїв в суспільстві.

Зміст Звіту:

#	Назва розділу	Сторінка
1.	**Капітал**	**2**
2.	**Ліквідність та ресурсна база**	**5**
3.	**Якість активів та кредитування**	**8**
4.	**Дохідність**	**11**
5.	**Протидія воєнним ризикам**	**13**
6.	**Боротьба з відмиванням грошей**	**15**
6.	**Методологія розрахунків**	**16**
8.	**Висновки**	**17**

1. Капітал

Рівень забезпеченості банків власним капіталом впродовж періоду з 01.01.2022 по 01.03.2024 РА «Стандарт Рейтинг» оцінює як прийнятний (*графік 1*).

Примітка: Побудовано за даними, опублікованими на сайті НБУ

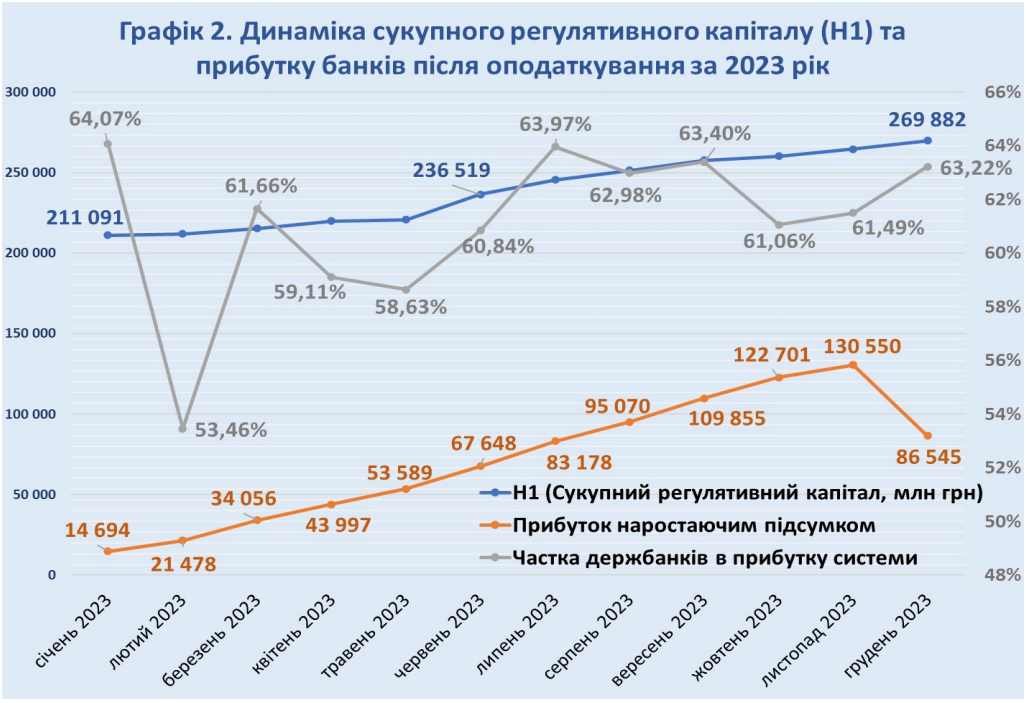
В цілому по системі за означений період рівень адекватності регулятивного капіталу (Н2) виріс з 18,01% до 19,98%, а рівень адекватності основного капіталу (Н3) збільшився з 11,99% до 12,05%. Тенденція зростання нормативів капіталу Н1, Н2 та Н3 почалась з вересня 2022 року, прискорилась з квітня 2023 року, але мала тренд до зниження з грудня 2023 року. Однією з основних причин зростання нормативів капіталу банків є збільшення їх прибутків, в т.ч. через

високий рівень ставок за депозитними сертифікатами НБУ та ОВДП. Зниження нормативів Н1, Н2 та Н3 по системі з грудня 2023 року відбувалось під тиском збільшення оподаткування прибутку банків з одночасним зростанням обсягу депозитів.

РА «Стандарт-Рейтинг» позитивно оцінює політику НБУ, яка спрямована на утримання реальних процентних ставок на високому рівні, оскільки разом зі збільшенням прибутковості банків збільшився рівень їх захищеності. Агентство нагадує, що капітал для банків виконує захисну функцію та є основою їх платоспроможності. Тож зростання регулятивного капіталу, адекватності регулятивного та достатності основного капіталу підсилює рівень платоспроможності банківської системи.

Динаміка сукупного регулятивного капіталу банків та сукупного прибутку банківського сектору у 2023 році мали тісний зв'язок. Виключенням став лише грудень 2023 року, коли банки понесли значні витрати на податок на прибуток. Втім, основна частка прибутку банків приходилась на банки, які знаходились під контролем держави Україна. Ця частка в 2023 році коливалась в діапазоні між 53,46% і 64,07% (*графік 2*).

Графік 2. Динаміка сукупного регулятивного капіталу (Н1) та прибутку банків після оподаткування за 2023 рік

Примітка: Побудовано за даними, опублікованими на сайті НБУ

За підсумками 2023 року 63% прибутку банківської системи приходилось на державні банки і Сенс-банк, який було націоналізовано та переведено під контроль держави. В принципі, Агентство схвалює збільшення оподаткування прибутку банків як тимчасовий захід. Але привертає увагу до того факту, що разом із надприбутками за депозитними сертифікатами НБУ (ДС НБУ) базою для оподаткування стали доходи, отримані від класичних банківських операцій. Додатковий податковий тягар фактично лягає на позичальників, і буде сильно уповільнювати зростання кредитування і перетік капіталу з ДС НБУ на кредитний ринок, а також на ринки ОВДП та корпоративних облігацій.

Агентство провело аналіз забезпеченості регулятивним капіталом банків, за публічною звітністю яких веде моніторинг, з числа недержавних банків без врахування доньок міжнародних банківських груп і виділило ТОП-30 банків за значенням Н2. На думку Агентства, в

наведеному ренкінгу банки, адекватність регулятивного капіталу яких перевищувала 20%, мали надмірний запас капіталу. Банки з капіталізацією менше 20%, такі як А-БАНК, ГЛОБУС, ПУМБ, Південний, КОМІНБАНК та РАДАБАНК, підтримували найбільш оптимальний запас капіталу як за нормативом Н2, так і за Н1 (*табл. 1*).

Таблиця 1

ТОП-30 банків за рівнем Н2, Н1 яких був більше 300 млн грн, станом на 01.04.2024

№	Назва банку	Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2), %	Норматив регулятивного капіталу (Н1), млн грн
1	АТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	148,17	419,077
2	АТ "БАНК АВАНГАРД"	85,92	350,769
3	АТ "ЄПБ"	73,09	338,730
4	АТ "БАНК 3/4"	66,32	505,559
5	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	45,52	971,322
7	АТ "КРИСТАЛБАНК"	37,15	388,177
8	АТ "Полтава-банк"	34,63	881,970
9	АТ "СКАЙ БАНК"	33,96	389,788
10	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	33,81	887,278
11	АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	33,80	714,304
12	АТ "АСВІО БАНК"	32,36	398,246
13	АТ "БАНК "ГРАНТ"	32,33	496,734
14	АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	31,25	383,251
15	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	21,73	12286,798
16	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	21,27	1589,417
17	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	21,09	537,911
18	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	20,14	2344,942
19	АТ "А - БАНК"	19,64	3342,569
20	АТ "КБ "ГЛОБУС"	19,28	716,561
21	АТ "ПУМБ"	19,16	14855,726
22	АТ "АГРОПРОСПЕРІС БАНК"	19,15	364,099
23	АБ "Південний"	19,11	4963,485
24	АТ "Ідея Банк"	17,40	1336,199
25	АТ "КОМІНБАНК"	16,71	632,066
26	АТ "АБ "РАДАБАНК"	16,69	476,514
27	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	13,66	817,430
28	ПАТ "МТБ БАНК"	13,62	1074,990
29	АТ "МІБ"	13,53	423,231
30	АТ "ТАСКОМБАНК"	12,15	2298,571

Примітка: Складено за даними, опублікованими на сайті НБУ, за виключенням банків під контролем держави та іноземних банківських груп

При цьому, сприймаючі дані ренкінгу за рівнем Н2 (*таблиця 1*), слід враховувати, що традиційно найбільший рівень Н2 мали невеликі банки, але через те, що регулятивний капітал таких банків був менший за 300 млн грн, вони не потрапили до ренкінгу. Агентство позитивно оцінює наявність недержавних банків з оптимальним рівнем Н2 та з надмірним запасом капіталу в системі: високий запас платоспроможності таких банків робить їх безпечними для вкладників, і одночасно сама їх діяльність в Україні підтримує рівень конкуренції на ринку, де

частка держави в активах системи перевищила 50% і де має місце підсилена конкуренція з боку іноземних банківських груп.

На думку Агентства, на стабільність роботи банківської системи у 2022-2023 рр. найбільше впливали дві групи банків: банки, контрольовані українським урядом, та банки за участю іноземного капіталу. Саме вони стали одним з факторів стабільності роботи системи на початку війни. Аналіз історичних даних з криз минулих років (2008-2009 рр. і 2014-2017 рр.) та реакція банків на виклики 2022 року показує, що саме уряд та іноземні акціонери (за виключенням російських) приходили на допомогу своїм банкам. За весь період аналізу (з 2008 року) відсутні прецеденти, коли банки, контрольовані урядом України або нерезидентами з далекого зарубіжжя, виводились з ринку. Ця статистика не стала виключенням і під час війни: у 2022-2023 рр. та в першому кварталі 2024 року. Відсутні були і прецеденти виходу європейських банків з українського ринку. Саме через те, що ці банки завжди були добре забезпечені капіталом та ліквідністю, Агентство їх тимчасово виключило з моніторингу в рамках звіту за підсумками 2022-2023 рр.

Не дивлячись на війну та реалізацію численних кредитних ризиків як наслідок військових ризиків, дефіциту капіталу в банківській системі України немає. В системі залишається більше 50 банків, які мають надлишок Н2, на цьому фоні зростають консолідовані по банківській системі значення нормативів капіталу. Агентство позитивно оцінює зростання рівня платоспроможності банківської системи в умовах протистояння агресору. В свою чергу, корекція консолідованих значень Н2 та Н3, яка відбулась в першому кварталі 2024 року під тиском зростання обсягу депозитів, також заслуговує на позитивну оцінку, оскільки вказує на зростання активності вкладників в країні.

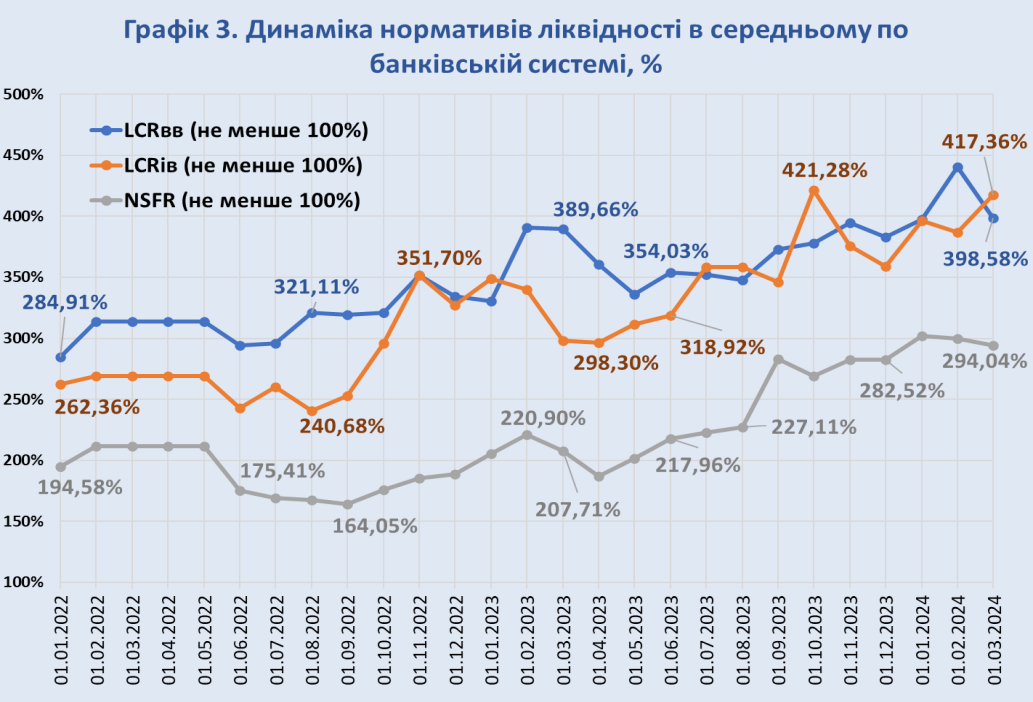
2. Ліквідність та ресурсна база

Агентство нагадує, що в Україні сьогодні діють такі основні нормативи ліквідності:

- LCRвв – норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами, не менше 100%;
- LCRів – норматив коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті, не менше 100%;
- NSFR – норматив коефіцієнта чистого стабільного фінансування, не менше 100% (з 01.04.2023).

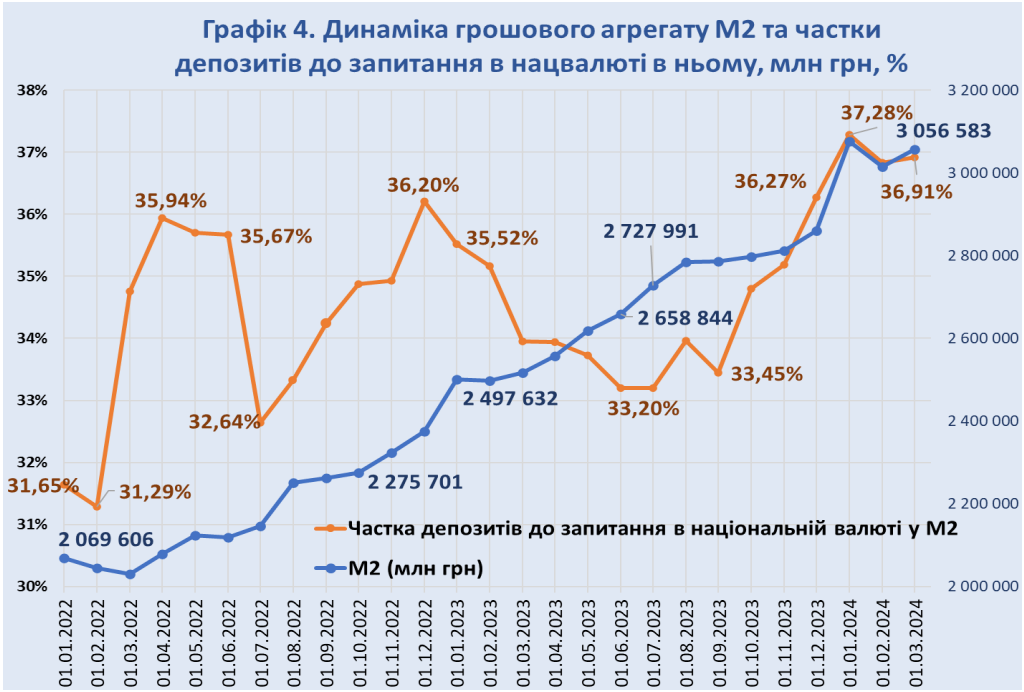
Консолідовані по банківській системі значення цих нормативів ліквідності в аналізованому періоді виросли. Зростання було відчутним починаючі з жовтня 2022 року. На думку Агентства, однією з причин такого зростання є збільшення вкладень українських банків в Депозитні сертифікати НБУ та в Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП).

За період з 01.01.2022 р. по 01.03.2024 р. помітно виріс коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRвв): з 285% до 399%. За той самий період норматив коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті (LCRів) збільшився з 262% до 417% (*графік 3*). Схожі тенденції можна було спостерігати і за коефіцієнтом чистого стабільного фінансування NSFR. Зростання ліквідності банківської системи України за період війни разом зі зростанням рівня платоспроможності зменшують ймовірність банківської кризи у майбутньому, навіть при реалізації несприйнятливих сценаріїв в національній економіці.

Примітка: Розраховано за даними, опублікованими на сайті НБУ, як середнє значення відповідних нормативів по банкам, за публічними даними яких Агентство веде моніторинг

Тенденції, що були виявлені при аналізі нормативів ліквідності LCRвв, LCRів та NSFR, підтверджуються трендами, які показує аналіз динаміки грошових агрегатів НБУ – М0, М1 та М2 (*графік 4*).

Примітка: Побудовано за даними, опублікованими на сайті НБУ

Частка депозитів до запитання в національній валюті (М1-М0) у грошовому агрегаті М2 впродовж періоду з 01.01.2022 р. по 01.03.2024 р. коливалась у межах 31,29%-37,28%. Станом на 01.03.2024 р. частка депозитів до запитання в національній валюті в М2 зросла до 36,91%, що вказує на поступове повернення тенденції до зниження строковості портфеля банківських

депозитів. Відповідний тренд став формуватись приблизно з того часу як НБУ почав пом'якшення монетарної політики, і має позитивне значення, оскільки кошти залишаються на банківських депозитах. З іншого боку, ресурсна база банків зростає при збільшенні частки депозитів до запитання, що не дуже добре для відновлення кредитування. Це означає, що війна вплинула і на поведінку вкладників банків, які перемістили частину своїх коштів на рахунки до запитання, а банки вже звикли до можливості заробляння на ДС НБУ.

Ренкінг за нормативом NSFR станом на 01.04.2024 очолив банк з іноземним капіталом – АТ «КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК». Втім, слід звернути увагу на формування в банківській системі надмірної ліквідності за NSFR (*Таблиця 2*).

Таблиця 2

ТОП-30 банків за NSFR на 01.04.2024

№	Назва банку	LCRвв (не менше 100%)	LCRів (не менше 100%)	NSFR (не менше 100%)
1	АТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	504,64	528,73	1102,19
2	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	375,74	701,94	797,38
3	АТ "БАНК АВАНГАРД"	525,96	482,37	553,18
4	АТ "ЮНЕКС БАНК"	381,30	704,92	546,53
5	АТ "БТА БАНК"	2299,17	139,76	542,05
6	АТ "БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ"	4655,36	1352,41	485,65
7	АТ "МОТОР-БАНК"	886,04	892,02	450,65
8	АТ "БАНК 3/4"	721,34	662,86	447,60
9	АТ "МІБ"	334,45	410,20	437,81
10	АТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	1243,16	297,95	371,19
11	АТ "МетаБанк"	489,27	496,09	370,14
12	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	1174,66	115,88	354,32
13	АТ "АГРОПРОСПЕРІС БАНК"	790,12	482,29	280,85
14	АТ "ЄПБ"	391,85	509,93	272,15
15	АТ "Полтава-банк"	530,70	255,45	232,05
16	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	186,14	163,02	225,60
17	АТ "КБ "ГЛОБУС"	366,63	230,66	223,96
18	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	260,33	163,31	223,69
19	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	260,01	287,32	223,53
20	АТ "АБ "РАДАБАНК"	315,65	520,37	210,59
21	Акціонерний банк "Південний"	344,30	223,32	200,48
22	АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	308,84	333,36	191,93
23	ПАТ "МТБ БАНК"	180,47	161,65	191,38
24	АТ "КОМІНБАНК"	237,66	884,86	183,90
25	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	569,25	575,55	176,62
26	АТ "ПУМБ"	231,11	403,68	175,22
27	АТ "БАНК "ГРАНТ"	350,27	165,58	173,20
28	Полікомбанк	831,28	963,06	169,66
29	АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	390,46	306,58	162,78
30	АТ "А - БАНК"	904,53	463,87	160,83

Примітка: Складено за даними, опублікованими на сайті НБУ, з переліку банків, за публічними даними яких Агентство веде моніторинг

Банки, в яких рівень NSFR був більший за 200-250%, мали явну схильність до нераціонального управління ліквідністю, що могло відображатись на ефективності їх роботи. На

думку Агентства, оптимальний рівень ліквідності за NSFR мали такі банки: БАНК КРЕДИТ ДНІПРО, РАДАБАНК, Південний, КРЕДИТВЕСТ БАНК та КОМІНБАНК.

В цілому, станом на 01.04.2024 українські банки були дуже добре забезпечені ліквідністю. Частково це пов'язано з підвищенням облікової ставки влітку 2022 року та зі зростанням дохідності Депозитних сертифікатів НБУ, а потім – і дохідності ОВДП. З консолідованих по банківському сектору значень нормативів ліквідності (LCRвв, LCRів та NSFR) видно, що система була наповнена ліквідністю, яка в середньому 2,5-3,0 рази перевищувала мінімальне значення нормативів. Такий обсяг ліквідності системі не був потрібен і поступово вона мала б бути спрямована на кредитування.

Втім, Агентство позитивно оцінює ситуацію, що слалась з надлишком ліквідності у банківському секторі, який таким чином нівелює ризики, пов'язані з можливим відтоком вкладів під час війни.

3. Якість активів та кредитування

Рівень кредитування економіки України під час війни не показував таких темпів зростання, які спостерігались у мирний час. Ця тенденція продовжилась і в 2023 році. Брак кредитної активності був обумовлений наступними факторами:

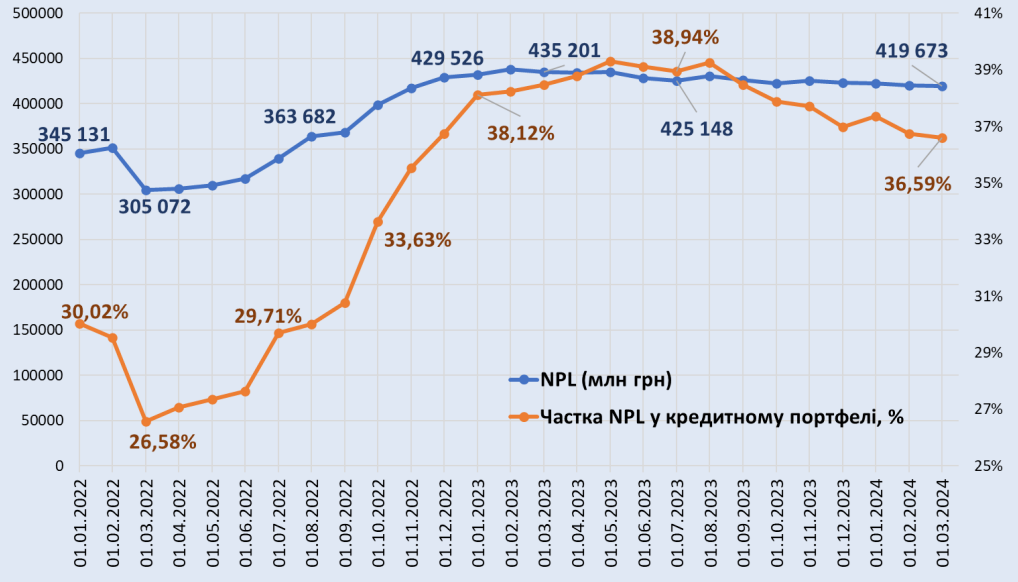
- згортання кредитної активності міжнародними банківськими групами через впровадження заборон з боку материнських банків. Зокрема, багато банківських груп на початку війни поставили умови українським донькам кредитувати в межах обсягів кредитних портфелів, які мали місце на початок війни. А оскільки частина дочірніх банків іноземних груп виміряла портфелі у гривні, то після девальвації фактичний обсяг кредитування поступово знижувався;
- наявність альтернативи кредитним вкладенням у формі ДС НБУ та Облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП);
- обмеження страхування нових проектів в Україні через збільшення цін на таке страхування і проблеми з оплатою страховиками послуг перестраховиків за межами України.

В гальмуванні зростання кредитної активності банків є як негативні, так і позитивні аспекти. З одного боку, гальмування зростання кредитної активності матиме негативний влив на економіку України і буде збільшувати залежність економічних процесів з відновлення від іноземної допомоги. З іншого боку, зараз банківська система утримує значний обсяг ресурсів і перерозподіляє їх на користь ліквідних активів – більш ліквідних ніж звичайні кредити реальному сектору. Таким чином, під час війни вирішилась проблема вибору між впливом на економічне зростання та рівнем стабільності банківського сектору. Цілком природня реакція банків – тримати більше ліквідності під час непередбачуваної безпекової ситуації – гарантувала і гарантує стабільну роботу банківського сектору під час війни. Зниження НБУ облікової та інших ставок суттєво не вплинуло на обсяги вкладення банків в ДС НБУ.

Сьогодні вплив війни на якість банківських кредитів є відчутним, але дуже далеким від катастрофічного. За період з 01.02.2022 по 01.03.2024 р. сукупний розмір NPL по банківській системі України виріс з 345,13 млрд грн до 419,67 млрд грн, тобто на 21,6%, що з урахуванням інфляції та девальвації взагалі не повинно вплинути на роботу банків.

Також слід зазначити, що приблизно з квітня 2023 року частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків України стабілізувалась, а з вересня 2023 року вона почала активно знижуватись. Частково це відбулось за рахунок того, що банки завершили списання проблемних кредитів на окупованих територіях, площа яких почала зменшуватись завдяки успішним діям Збройних сил України. Так, станом на 01.03.2024 року частка NPL знизилась до 36,59%: це все ще більше за довоєнний рівень, але з урахуванням ретроспективних даних і високого рівня NPL у державних банках, є цілком прийнятним результатом для банківської системи України (*графік 5*).

Графік 5. Динаміка NPL та частки NPL в кредитному портфелі в цілому по банківській системі, млн грн, %

Примітка: Побудовано за даними, опублікованими на сайті НБУ

Агентство допускає, що за сприятливих обставин рівень NPL може продовжити знижуватись. Зокрема, хвиля видачі нових кредитів може суттєво знизити рівень NPL та покращити його до значень, які можна буде порівнювати з довоєнним рівнем. По мірі того, як в Україні буде розпочинатись процес відбудови, надлишкова ліквідність з банківського сектору буде перетворюватись на нові кредити. Реальність реалізації цього сценарію залежить від успішності дій ЗСУ зі звільнення окупованих територій, та забезпечення страхування проектних та комерційних ризиків під час війни.

Сприймаючі дані про ТОП-30 банків з найменшою часткою NPL, слід враховувати, що в такий ренкінг потрапили банки, які могли не мати значних обсягів кредитування, або для яких кредитування не було основним джерелом заробітку. Серед банків, які мали помітну частку кредитного портфеля в активах станом на 01.03.2024, можна відмітити: ПУМБ (34,11%), КОМІНБАНК (33,72%), Південний (30,37%), РАДАБАНК (25,29%) та інші (*таблиця 3*).

Таблиця 3

ТОП-30 банків за часткою NPL на 01.03.2024, %

№	Назва банку	Частка NPL, %
1	АТ "СКАЙ БАНК"	3,83%
2	АТ "АГРОПРОСПЕРІС БАНК"	4,69%
3	АТ АКБ "Львів"	8,00%
4	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	9,51%
5	АТ "ОКСІ БАНК"	9,84%
6	АТ "А - БАНК"	12,31%
7	Акціонерний банк "Південний"	13,32%
8	АТ "ПУМБ"	13,50%
9	АТ "АСВІО БАНК"	18,05%
10	АТ "ЮНЕКС БАНК"	18,17%
11	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	19,46%
12	АТ "БТА БАНК"	20,23%
13	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	20,41%
14	Полікомбанк	21,46%
15	АТ "ТАСКОМБАНК"	22,12%
16	ПАТ "МТБ БАНК"	23,20%
17	АТ "МОТОР-БАНК"	23,50%
18	АТ "КОМІНБАНК"	23,81%
19	АТ "БАНК "ПОРТАЛ"	25,32%
20	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	25,49%
21	АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	26,41%
22	АТ "КРИСТАЛБАНК"	26,99%
23	АТ "Полтава-банк"	27,21%
24	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	30,49%
25	АТ "АБ "РАДАБАНК"	33,17%
26	АТ "КБ "ГЛОБУС"	33,76%
27	АТ "БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ"	34,62%
28	АТ "БАНК "ГРАНТ"	39,35%
29	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	40,82%
30	АТ "МІБ"	41,09%

Примітка: Складено за даними, опублікованими на сайті НБУ, з переліку банків, за публічними даними яких Агентство веде моніторинг

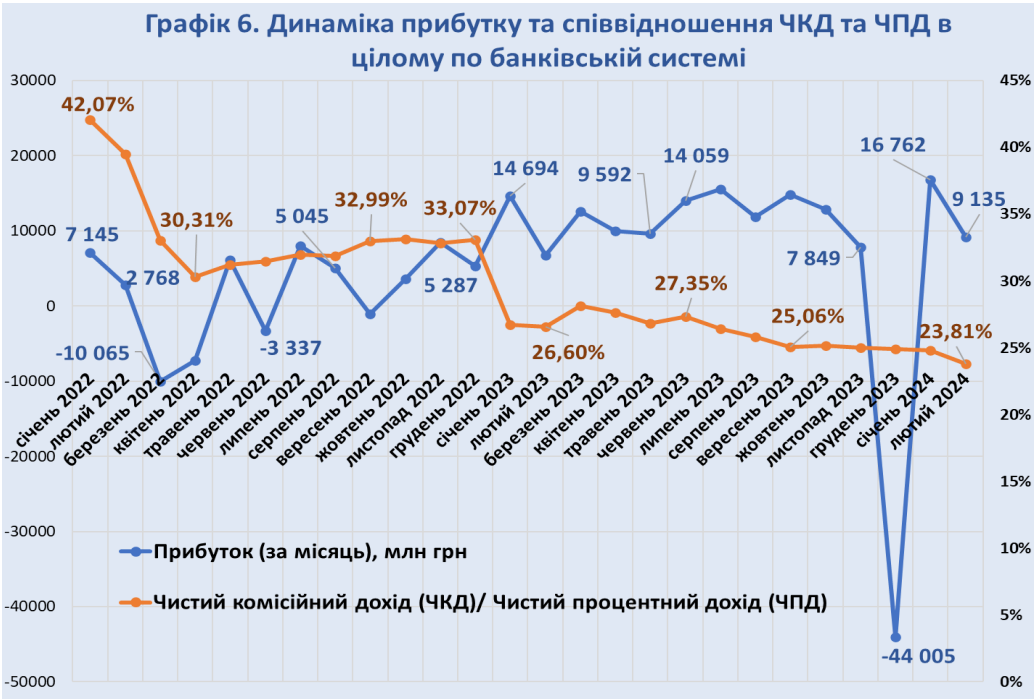
Отже зниження якості кредитних портфелі банків під час війни було помітним, але не катастрофічним, а при коригуванні на інфляційні процеси та девальвацію зміну рівня NPL в кредитних портфелях банків можна було б вважати несуттєвою та далекою від негативних наслідків. У другому кварталі 2023 року рівень NPL в кредитному портфелі українських банків стабілізувався, а з вересня 2023 року почав знижуватись, в т.ч. під тиском видачі нових кредитів. З огляду на зростання ліквідності системи, банки мають суттєвий потенціал для видачі нових кредитів, що сприятиме зниженню рівня NPL. Можливість початку процесів з відбудови України вже у 2024 році стратегічно покращить перспективи українського кредитного ринку. На тактичному ж рівні, під впливом подальшого зниження ставок НБУ, має відбутись перетікання ліквідності з ДС НБУ та ринку ОВДП до кредитного ринку, що знизить рівень NPL.

4. Дохідність

Аналіз дохідності роботи банківського сектору в Україні Агентство проводило на базі статистики 2022-2023 рр. Слід враховувати, що 2022 рік, насичений воєнними ризиками, став суттєвим випробуванням для банків, але банківська система залишалась прибутковою. Сукупний розмір прибутку банків після оподаткування за 2022 рік досяг 24,716 млрд грн, за 2023 рік – виріс до 86,545 млрд грн. Збиткова робота банків спостерігалась з березня по червень 2022 року. З липня 2022 року прибуток банків почав неухильно зростати, тенденцію було продовжено у 2023 році.

Цікаві тенденції були виявлені при аналізі співвідношення чистого комісійного доходу до чистого процентного доходу. 2022 рік став роком несподіваної для більшості банків процентної політики НБУ, який у червні 2022 року підвищив облікову ставку. Необхідний крок НБУ, спрямований на боротьбу з інфляцією, став генератором процентних ризиків для банків. На думку Агентства, рівень незалежності банківських доходів від процентного ризику може показувати співвідношення між ЧКД та ЧПД. Чим більшим є цей показник – тим більше доходи банку будуть захищені від коливання процентних ставок. З початку війни співвідношення ЧКД до ЧПД в цілому по банківській системі знизилось з 42,07% до 23,81%. Окремо слід відзначити, що з початком циклу зниження облікової ставки НБУ подав банкам сигнал до потенційного зменшення ЧПД в майбутньому, тому виявлена тенденція навряд чи буде мати довготерміновий характер (*графік 6*).

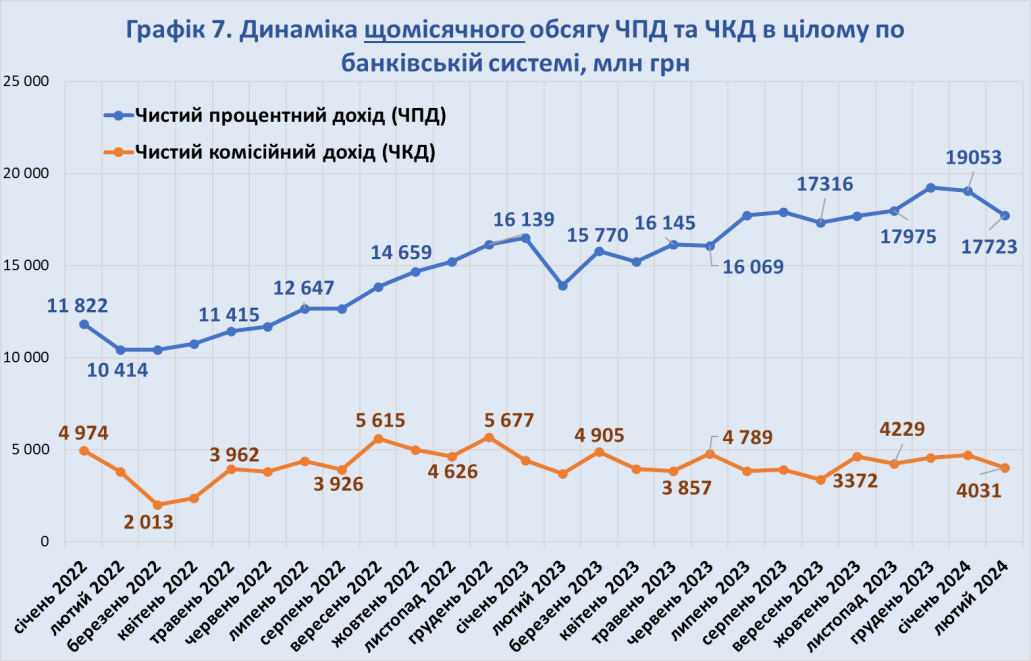
Графік 6. Динаміка прибутку та співвідношення ЧКД та ЧПД в цілому по банківській системі

Примітка: Побудовано за даними, опублікованими на сайті НБУ

Додатковий аналіз щомісячного обсягу ЧПД та ЧКД в цілому по банківській системі показав, що починаючи з березня 2022 року ключові показники дохідності банківських операцій в розрізі ЧПД щомісяця неухильно зростали. Також слід звернути увагу на той факт, що ЧКД банків залишався протягом всього періоду війни на відносно постійному рівні і навіть не реагував на інфляцію. З цього впливає, що банки перемістили центр прибутку з комісійних на процентні операції. Виявлена тенденція в майбутньому може змінитись (*графік 7*).

Графік 7. Динаміка щомісячного обсягу ЧПД та ЧКД в цілому по банківській системі, млн грн

Примітка: Побудовано за даними, опублікованими на сайті НБУ

Вивчення ситуації на ринку показало, що за підсумками 2023 року в секторі були присутні банки, співвідношення ЧКД до ЧПД у яких значно перевищувало консолідований показник по банківській системі України, і це не є аномалією, викликаною дією тимчасових факторів, а наслідком продуманої бізнес-моделі. У ТОП-30 за співвідношенням ЧКД до ЧПД серед банків з помітною часткою кредитів в активах увійшли такі українські банки як БАНК АЛЬЯНС, АКОРДБАНК, КОМІНБАНК, ГЛОБУС, Полтава-банк, РАДАБАНК та ін. (*таблиця 4*).

Таблиця 4

ТОП-30 банків за рівнем співвідношення чистого комісійного доходу (ЧКД) до чистого процентного доходу (ЧПД) за підсумками 2023 року

№	Назва банку	ЧКД/ЧПД	Прибуток після оподаткування, тис. грн
1	ПАТ "МТБ БАНК"	116,61%	89038
2	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	86,16%	94793
3	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	78,91%	62052
4	АТ "АСВІО БАНК"	75,79%	22418
5	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	58,23%	28754
6	АТ "КОМІНБАНК"	49,03%	96936
7	АТ "БАНК 3/4"	45,06%	3030
8	АТ "КБ "ГЛОБУС"	41,51%	72058
9	Полікомбанк	37,61%	1149
10	АТ "БАНК "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	37,34%	29039
11	АТ "МІБ"	35,07%	10836
12	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	34,40%	361904
13	АТ "Полтава-банк"	32,23%	93723
14	Акціонерний банк "Південний"	31,03%	725354
15	АТ АКБ "Львів"	28,08%	117291
16	АТ "АБ "РАДАБАНК"	26,63%	63233
17	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	25,05%	143563

18	АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	24,94%	58309
19	АТ "КРИСТАЛБАНК"	19,09%	22498
20	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	18,40%	-40378
21	АТ "АГРОПРОСПЕРІС БАНК"	16,40%	13442
22	АТ "А - БАНК"	15,01%	561312
23	АТ "ЄПБ"	14,25%	15603
24	АТ "ТАСКОМБАНК"	12,58%	146349
25	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	10,49%	154797
26	АТ "БАНК "ГРАНТ"	9,36%	29741
27	АТ "Ідея Банк"	5,65%	509944
28	АТ "ЮНЕКС БАНК"	5,11%	1057
29	АТ "УБРР"	4,77%	558
30	АТ "СКАЙ БАНК"	4,17%	43796

Примітка: Складено за даними, опублікованими на сайті НБУ, з переліку банків, за публічними даними яких Агентство веде моніторинг

Отже, у 2023 році високий рівень ставок за Депозитними сертифікатами НБУ та за ОВДП вплинув на бізнес-модель банків. Знизилось не лише співвідношення між ЧКД та ЧПД в цілому по банківській системі, але й знизилось таке співвідношення у ТОП-10 банків за цим показником. Банки рухались слідом за НБУ, який створював більш прийнятні умови для отримання процентних доходів, ніж комісійних. Зміна банківських бізнес-моделей в першому півріччі 2023 року носила кон'юнктурний характер. По мірі зниження ставки НБУ ті банки, які раніше більше спирались на комісійні доходи, будуть більш схильні до зниження процентних ставок.

5. Протидія воєнним ризикам та страхування

В 2022-2023 рр. банківська система України впоралась з військовими ризиками. Одним з вагомих ризиків, на які впливає війна, є операційний ризик. Тимчасова окупація окремих територій України, фізичне знищення банківських відділень та інфраструктури, вимкнення світла і т.п. – всі ці фактори сприяють реалізації операційного ризику в банках. Вагому роль в протидії цим ризикам у 2022-2023 рр. відіграв НБУ.

1. На початку війни НБУ змінив регулювання, що дозволило знімати готівкові кошти в касах супермаркетів та в інших закладах роздрібної торгівлі. Це розвантажило банківську систему і дозволило більш ефективно забезпечувати населення готівковою гривнею. У підсумку, розширилась розрахункова інфраструктура в сегменті перетворення безготівкової гривні у готівкову, що позитивно відобразилось на здатності системи задовольняти попит населення на готівку.

2. Реалізація за допомогою НБУ проекту POWER BANKING (організація роботи мережі відділень банків, які працюють навіть за умови відсутності світла) стабілізувала роботу банківського сектору під час блекауту. Зараз мережа POWER BANKING налічує вже понад 2 390 відділень, забезпечених альтернативними джерелами енергії та резервними каналами зв'язку, посиленою інкасацією готівки та додатковим персоналом. Наразі близько 70% всіх відділень

мережі POWER BANKING припадає на системно важливі банки, третина – на відділення інших банків. Наявність цього проекту підсилила супротив банківського сектору військовій агресії росії проти України. В 2023 році і в першому кварталі 2024 року ризик втрати енергопостачання знизився і проект відігравав все меншу роль в системі безпеки банківського сектору, але продовжував нести на собі опорну функцію банківської системи.

3. Не дивлячись на війну, НБУ продовжував покращувати роботу платіжної інфраструктури. Так, 1 квітня 2023 року відбувся перехід на роботу Системи електронних платежів (СЕП) нового покоління за стандартами ISO 20022, яка працює цілодобово (24/7). Перехід на ISO 20022 разом з впровадженням IBAN створюють технологічне підґрунтя для приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) та реалізації сервісу миттєвих платежів в Україні. Тільки за четвертий квартал 2023 року банки наростили кількість торгових терміналів на 25,5%, загальну кількість емітованих платіжних карток – на 5%, банкоматів – на 1,1%.

4. Агентство нагадує, що банківській сектор також потерпає від хакерських атак. З публічної інформації відомо, що впродовж війни було проведено хакерські атаки на УНІВЕРСАЛ БАНК (бренд Монобанк), ПриватБанк та інші популярні серед населення банки та портали державних установ. Ворог намагався посіяти паніку у банківському секторі через атаку на ІТ-системи, та скористатись високим рівнем діджиталізації банківського сектору. Але завдяки злагодженим діям банків та НБУ такі атаки не несли суттєвої шкоди банківському сектору, хоча і викликали певний дискомфорт.

5. Штучні спроби розгойдування ситуації у банківському секторі під час війни є класичним заходом в загальному переліку дій спецслужб ворога. Банківській сектор України від початку вторгнення був однією з пріоритетних цілей агресора. У перші дні великої війни банківський сектор вистояв, в т.ч. завдяки злагодженим діям НБУ та банків. Однак, з огляду на нову хвилю інформаційних атак впродовж 2023 року, можна зробити висновки, що ворог, якому не вдалось фізично знищити банківську інфраструктуру, тепер намагається посіяти паніку серед українців. Про це свідчить «чорний піар», з яким наразі мають справи українські банки та НБУ.

За спостереженнями Агентства, на джерело походження загрози вказує те, що замовні матеріали проти банків та НБУ розміщуються на ресурсах, які влада країни вже публічно визначила як такі, що координуються країною-агресором, з відповідним публічним закликом уникати таких каналів інформування, бо вони є небезпечним інформаційним джерелом. Нажаль, проти банківського сектору нашої держави ведеться системна руйнівна робота. Панічні настрої, які грають на руки агресору, навмисно підживлювалися відповідними інформаційними кампаніями.

Така ситуація спостерігається не вперше: на початку літа 2022 року деякі банки вже стикнулися з хвилею інформаційних атак. Декого навіть штучно звинувачували у надуманих зв’язках з ворогом (рф). Під прицілом опинилась не лише банківська, а й енергетична система України. Обидві системи є важливими для української економіки: їх робота впливає на настрої населення, попит на готівку з боку населення, на рівень і структуру споживання. На щастя, обидві системи вистояли. Банківському сектору вдається бути стійким, завдяки швидкій самоорганізації, ефективній і системній роботі НБУ, Уряду та спеціальних служб, відповідальних

за національну безпеку. Разом з тим, мова може йти не тільки про навмисне розхитування ситуації росіянами, але і про недоброчесну конкуренцію.

Бюро економічної безпеки України разом зі Службою безпеки України проводять перевірку діяльності низки комерційних банків. Такі перевірки є нормальною практикою. Вони в жодному разі не свідчать про те, що банківській системі України та зокрема банкам, які проходять таку перевірку, щось загрожує. Більше того, на тлі інформаційних атак прозорість банківської системи є основою для внутрішньої економічної і політичної стабільності, тому свідомий банківський сектор всебічно це підтримує та сприяє заходам, спрямованим на побудову самодостатнього, незалежного, професійного, міцного і захищеного банківського сектору України.

Агентство позитивно оцінює зусилля НБУ та українських банків, які спрямовані на збереження прозорості роботи банківської системи в умовах війни, що вже в першому півріччі 2023 року дало можливість за ключовими показниками роботи банківської системи повернутись до довоєнних рівнів.

6. Разом з тим, зниження активності в страховому секторі під час війни може здійснювати істотний негативний вплив на кредитування. За 2023 рік кількість страхових компаній в Україні скоротилась на 21-го страховика. При цьому, номінальні показники страхового ринку зростали. Так, валові премії у 2022 році склали 39,66 млрд грн, а у 2023 році – вже 47,015 млрд грн. Номінальне зростання на 18% з урахуванням інфляції не можна було вважати позитивною характеристикою розвитку ринку. Страхування великих і військових ризиків отримало досить помітний поштовх в своєму розвитку тільки у другій половині 2023 року. Частину попиту на страхування ризиків Уряд фактично вивів з ринку у бік державного Експортно-кредитного агентства (ЕКА) та гарантій від іноземних партнерів України. Підтримка держави в сегменті страхування є дуже важливою під час війни для здешевлення страхування ризиків, але Агентство сподівається, що НБУ як регулятор цього ринку буде більше сприяти тому, щоб страховий ринок розвивався більш швидкими темпами саме у сегменті класичного страхування, а активність страхових компаній в сегменті відмивання грошей або податкового планування була знижена до нуля.

6. Боротьба з відмиванням грошей

У 2023 році НБУ вивів з ринку два банки за відмивання грошей. АКБ КОНКОРД (01.08.2023) та АЙБОКС БАНК (07.08.2023) були позбавлені банківської ліцензії та відправлені на ліквідацію. РА «Стандарт-Рейтинг» застерігає банківську спільноту не робити відмивання грошей та ухилення від сплати податків частиною своєї бізнес-моделі. Війна сильно ускладнила для банків України практику реалізації принципу «знай свого клієнта» (KYC), тому поодинокі помилки цілком припустимі, але якщо перевірки банківського нагляду показують, що основні доходи банк отримував від сумнівних операцій, такий банківський бізнес не має права на існування.

За статистичною звітністю банків, яка є публічною, дуже важко визначити, чи втягнутий банк у схеми відмивання коштів або оптимізації податків. Специфічну інформацію, отриману від

банку, аналізує банківський нагляд НБУ і він же приймає рішення про виведення банку з ринку. Отже порушення банками України законодавства, яке протидіє відмиванню грошей та оптимізації податкових платежів, стає цілком реальним фактором впливу на життєздатність українських банків. Вкладники-фізичні особи захищені від виведення з ринку недобросовісних банків, оскільки 100% вкладів громадян покриваються гарантіями Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, але вкладники-юридичні особи мають слідкувати за подіями навколо тих банків, в яких зберігають кошти. Банки, які втягнуті у відмивання грошей та в схеми ухилення від сплати податків, як правило, уникають рейтингування, публічності, попередньо отримують штрафи від НБУ або фігурують у новинах Держфінмоніторингу.

НБУ періодично штрафує банки за недотримання законодавства у сфері фінансового моніторингу. Так, наприклад у листопаді 2023 року НБУ на 400 000 грн оштрафував державний Укрексімбанк, на 51000 грн – БАНК АВАНГАРД. У лютому 2024 року були оштрафовані на суму 400 000 грн АКОРДБАНК та КРИСТАЛБАНК. Банки можуть оскаржувати такі штрафи в судах. Втім, НБУ демонструє, що в Україні ведеться систематична робота у галузі фінансового моніторингу. Додержання українськими банками законодавства в галузі фінансового моніторингу є особливо важливим під час війни. Українські банки не мають бути втягнутими у фінансування операцій ворога проти України, навіть опосередковано через своїх клієнтів.

7. Методологія розрахунків

Рейтингове агентство «Стандарт Рейтинг» подає дані банків та інших фінансових установ у своїх публічних продуктах за принципом «як є», тобто якими вони є на сайті Національного банку України (НБУ) та банків.

РА «Стандарт Рейтинг» може проводити власні розрахунки статистичних показників роботи банків, використовуючи загально прийняті методи розрахунків, статистичні формули та методи. Результати розрахунків Агентства можуть містити округлення в межах загальноприйнятих математичних правил.

У Звіті про стабільність банківського сектору Агентство використовує метод очищення рядів динаміки від статистичних аномалій, коли один з показників банку в десятки разів перевищує нормальне значення в цілому по банківській системі. В такому випадку банк (страховик) може виключатись з вибірки, а значення його нормативів може не враховуватись при розрахунку середнього значення нормативу по банківській системі. Вирівнювання рядів динаміки по нормативах допускається, якщо значення показника наводиться на окрему дату (наприклад на початок місяця).

З 2018 року Агентство виключає з своїх публічних досліджень банки, які зареєстровані в Україні, але які працюють на вузьких ринках, є кептивними, або створенні для обслуговування 1-2 клієнтів. Також з публічних досліджень виключаються банки, які повністю або частково контролювались урядом рф або належали акціонерам, які втратили ділову репутацію. Додатково з дослідження виключені банки, діяльність яких Агентство вважає непрозорою.

Висновки

6 травня 2024 року РА «Стандарт Рейтинг» представило вже третій Звіт про стабільність фінансового сектору. Дослідження охоплювало банківській і частково страховий сектор. Діагностичне обстеження банківського сектору включало в себе вивчення забезпечення банків капіталом, ліквідністю, їх прибутковість та якість активів. Додатково Агентство високо оцінило ефективність протидії банківської спільноти військовій агресії рф. За результатами дослідження стабільності фінансового сектору за 2 роки війни було зроблено наступні висновки:

1. Українські банки були добре забезпечені власним та регулятивним капіталом. В цілому по системі з 01.01.2022 по 01.03.2024 рівень адекватності регулятивного капіталу (Н2) виріс з 18,01% до 19,98%, а рівень адекватності основного капіталу (Н3) збільшився з 11,99% до 12,05%. Тенденція зростання нормативів капіталу Н1, Н2 та Н3 почалась з вересня 2022 року, прискорилась з квітня 2023 року, але мала тренд до зниження з грудня 2023 року. Невелика корекція нормативів Н1, Н2 та Н3 по системі з грудня 2023 року відбувалась під тиском збільшення оподаткування прибутку банків з одночасним зростанням депозитів.

2. Динаміка сукупного регулятивного капіталу банків та сукупного прибутку банківського сектору у 2023 році мали тісний зв'язок. Виключенням став лише грудень 2023 року, коли банки понесли значні витрати на податок на прибуток. Втім, основна частка прибутку банків приходилась на банки, які знаходились під контролем держави Україна. Ця частка в 2023 році коливалась в діапазоні між 53,46% і 64,07%, а за підсумками 2023 року 63% прибутку вітчизняної банківської системи приходилось на банки, які підконтрольні державі Україна.

3. Агентство провело аналіз забезпеченості регулятивним капіталом банків, за публічною звітністю яких веде моніторинг, з числа недержавних банків без врахування доньок міжнародних банківських груп, та виділило ТОП-30 банків за значенням Н2. На думку Агентства, в наведеному ренкінгу банки, адекватність регулятивного капіталу яких перевищувала 20%, мали надмірний запас капіталу. Банки з капіталізацією менше 20%, такі як А-БАНК, ГЛОБУС, ПУМБ, Південний, КОМІНБАНК та РАДАБАНК, підтримували найбільш оптимальний запас капіталу як за нормативом Н2, так і за Н1.

4. За період з 01.01.2022 по 01.03.2024 р. нормативи банківської ліквідності продемонстрували просто феноменальне зростання. Виріс коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRвв): з 285% до 399%. За той самий період норматив коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті (LCRів) збільшився з 262% до 417%. Схожі тенденції можна було спостерігати і за коефіцієнтом чистого стабільного фінансування NSFR. Більшість банків дотримувалась політики підтримки надмірної ліквідності.

5. Банки, в яких рівень NSFR був більший за 200-250%, мали схильність до нераціонального управління ліквідністю, що могло відображатись на ефективності їх роботи. На думку Агентства, оптимальний рівень ліквідності за NSFR мали такі банки: БАНК КРЕДИТ ДНІПРО, РАДАБАНК, Південний, КРЕДИТВЕСТ БАНК та КОМІНБАНК. З ТОП-30 українських недержавних банків за рівнем NSFR у 22 банків NSFR перевищував 200%, при нормативі не менше 100%.

6. Вплив війни на якість банківських кредитів є відчутним, але дуже далеким від катастрофічного. За період з 01.02.2022 по 01.03.2024 р. сукупний розмір NPL виріс з 345,13

млрд грн до 419,67 млрд грн, тобто на 21,6%, що з урахуванням інфляції та девальвації взагалі не повинно вплинути на роботу банків. На 01.03.2024 року частка NPL по банківській системі знизилась до 36,59%: це все ще більше за довоєнний рівень, але з урахуванням ретроспективних даних і високого рівня NPL у державних банках, є цілком прийнятним результатом. Серед українських банків, які увійшли до ТОП-30 за рівнем NPL, і мали помітну частку кредитного портфеля в активах на 01.03.2024 можна відмітити: ПУМБ (34,11%), КОМІНБАНК (33,72%), АБ Південний (30,37%), РАДАБАНК (25,29%) та інші.

7. Банківський сектор України у 2022 і 2023 рр., а також у перші місяці 2024 року залишався прибутковим. Сукупний розмір прибутку банків після оподаткування за 2022 рік досяг 24,716 млрд грн, а за 2023 рік виріс до 86,545 млрд грн. Однією з причин рекордного прибутку системи за 2023 рік стали високі процентні ставки за Депозитними сертифікатами НБУ. Співвідношення між чистим комісійним доходом і чистим процентним доходом банків поступово зменшувалось. У ТОП-30 за співвідношенням ЧКД до ЧПД серед банків з помітною часткою кредитів в активах увійшли такі українські банки як БАНК АЛЬЯНС, АКОРДБАНК, КОМІНБАНК, ГЛОБУС, Полтава-банк, РАДАБАНК та ін.

8. У 2022-2023 рр. НБУ продовжував в міру своїх повноважень протидіяти військовим ризикам. Регулятором була підтримана безперебійна робота розрахункової інфраструктури, створено проект POWER BANKING (організація роботи мережі відділень банків, які працюють навіть за умови відсутності світла), яка стабілізувала роботу банківського сектору під час блекауту. Мережа POWER BANKING налічує вже понад 2 390 відділень, забезпечених альтернативними джерелами енергії. В свою чергу, банки також продовжували збільшувати розрахункову інфраструктуру. Тільки за четвертий квартал 2023 року банки наростили кількість торгових терміналів на 25,5%, загальну кількість емітованих платіжних карток – на 5%, банкоматів – на 1,1%.

9. На жаль, банківській сектор України від початку вторгнення був однією з пріоритетних цілей агресора. У перші дні великої війни банківський сектор вистояв, в т.ч. завдяки злагодженим діям НБУ та банків. Однак, з огляду на нову хвилю інформаційних атак протягом 2023 року, можна зробити висновки, що ворог, якому не вдалось фізично знищити банківську інфраструктуру, тепер намагається посіяти паніку серед українців. Про це свідчить «чорний піар», з яким наразі мають справи українські банки та НБУ. Банківська спільнота та регулятор ефективно впорались з спробами розгойдати панічні настрої. Ймовірно, ця проблема залишиться у минулому 2023 році.

10. Агентство висловлює занепокоєння зниженням активності в страховому секторі під час війни, що може негативно впливати на кредитування. За 2023 рік кількість страхових компаній в Україні скоротилась на 21-го страховика. При цьому, номінальні обсяги страхового ринку зростали. Так, валові премії у 2022 році склали 39,66 млрд грн, а у 2023 році – вже 47,015 млрд грн. Номінальне зростання на 18% з урахуванням інфляції не можна було вважати позитивною характеристикою розвитку ринку. Страхування великих і військових ризиків отримало досить помітний поштовх в своєму розвитку тільки у другій половині 2023 року. Частину попиту на страхування ризиків Уряд фактично вивів з ринку у бік державного Експортно-кредитного агентства (ЕКА) та гарантій від іноземних партнерів України.